

amit a hiányzó másik tükör adott volna az előadásnak. A színész magára maradvá szükségyszerűen, de ügyesen a tükör felé fordulva társalog önmagával, afféle rövid véleményt mond mindarról, ami történt, s megpróbálja jelezni a folytatást. De szembenéz önmagával is, sőt úgy tűnik, megpróbál őszinte lenni. Ha a háta mögött, a falon levő tükörrel szemben is van egy tükör, akkor ügyes színészi játékkal az is nyilvánvalóvá válna, hogy ez az őszinteség megjátszott — hogy a darab szelleme szerint fogalmazzak —, relatív. De a másik tükör a többieket is leleplezné. Az igen érzékletes, hatásos, de kissé sztereotíp, két dimenziós karikatúra egyszerre bölcséleti mélységűvé válna. Nem szólva arról, hogy a darab pirandellói filozófiáját is hibében fejezné ki, igazabbul szolgálná. Nem afféle alaksokszorozásra gondolok, mint amit évekkkel ezelőtt a románoktól láttunk az egyik BITEF-en, Diderot Rameau unokaöccsének bravúros, tükrös színpadra állításában, hanem arra, hogy egyszerre lássuk a különféle magatartások, típusok, vélemények színét és fonákját, a látszatot és a valót. És ezt a két tükör kiválóan megmutatta volna...

Három ötletet láttunk. Egyikből sem fejlődött ki koncepció, pedig a lehetőség mind a háromban adva volt. Már csak azért is, mert kivétel nélkül nem csinálmányok, nem kívülről ráaplikált megoldások, hanem belülről jövő, a mondanivalóhoz szervesen kötődő ötletek, melyek a nálunk szokatlan filozófiai mélységek felé mutató új perspektívát nyitottak volna.

GEROLD László

TELEVÍZIO

SZÁMVETÉS ÉS ÉRTÉKELES, KITÉRŐKKEL

Jegyzetek az idej portorozi tévéfesztiválról

Ezek az elsősorban néhány észrevételre összpontosító, tehát nem összefoglaló szándékú jegyzetek akkor íródtak, amikor napi- és hetilapjaink az évi televíziós műsortermésünk színvonalának kiértékelési szándéka nélkül jól elverték a port rajta, és levették napirendről az idej tévéfesztivált. Hogy elverték a port, talán nem is ártott neki, mert sok tekintetben megérdemelte — bár kifogásolnivalót minden fesztiválon tucatnyit találhat az ember, ha csak azt keresi —, de az már egyenesen bosszantó, hogy a tévéalálkozónkról komoly, elemző szándékú, produkciókat értékelő, tehát végső soron televíziózásunk ügyét segítő méltatás szinte meg sem jelent. Felszínes, pontatlanságokkal tele, végig nem gondolt és pletykaüzű cikk viszont annál több.

Nem akarom védeni a rendezvényt, de szó nélkül sem hagyható, hogy ezt a rendkívül hasznos, televízióknak fejlődését is elősegítő rendezvényt szinte csakis rosszindulatú megjegyzésekkel illessék. Érdemtelenül persze, mert ha mást nem is, a fesztivál keresztmetszetét adja televízióknak egyévi munkájának. Ez pedig a fejlődés, a továbblépés érdekében nemcsak hasznos, hanem szükséges is, különösen itt nálunk, ahol nyolc stúdió ontja a műsort nem kevesebb, mint tizenkét nyelven. Minden bizonnyal egyszerűbb és kényelmesebb, a cikk olvasottsága szempontjából pedig atraktívabb is zsűriről, kulcsdíjakról, versenykonceptióról cikkezni, mint elemezni, kritikailag értékelni a bemutatott művek, ha nem is mindegyik, de legalább az arra érdemes részét. Mi mással magyarázható például, hogy újságainkban számos portorozi „összefoglaló” jelent meg, de egy-két kivételtől eltekintve egy sem foglalkozott egyebek között a nyilvánvalóan minőségi javulást hozó tévédrámákkal vagy dokumentumfilmekkel, s köztük olyan kiváló alkotásokkal, mint Gobby Fehér Gyula és Vicsek Károly Fekete glóbusza, a Svetozar Čorković Stojan Mutikaša című regénye nyomán készült szarajevói sorozattal, vagy pedig a Mirko Sabolović és Krešo Golik készítette tévéfilmmel, A lövés cíművel. Nem volt sajtóvisszhangja az utóbbi évek minden bizonnyal legjobb hazai dokumentumfilmjének, a ljubljana-i stúdió készítette Az ausztriai népszámlálás (rendező: Boris Berganc) című egyórás produkciónak sem, hogy ne is szaporítsuk tovább a példákat. Nyilván tévékritikánk állapotáról árulkodnak ezek a példák, és televízióinkhoz való viszonyulásunkról is. Több cikket olvashattunk az elmúlt hetekben arról, miért nem kapott díjat Vera Cukić, mint arról, miért is volt alakítása díjra érdemes (ha egyáltalán az volt). A viszonyulás-kérdésről árulkodik a következő eset is. Egy hetilapunk részletesebb „tudósítást” közöl a tévétalálkozó kapcsán annak a munkatársának a tollából, aki el sem utazott Portorožba, noha, mint írja, „kitöltött útszámlám, megrendelt repülőjegyem és lefoglalt szállodaszobám volt”, és attól a másik munkatársától is aki — ugyancsak e szerkesztőség megbízásából, tehát napidíjával is — végignézte a szemlét, és megkísérelte összegezni az ott látottakat. Szentségtörésnek számítana ilyen hangnemben cikkezni színházi, film- vagy zenei fesztiválról.

A szemle tematikai felfrissítését is magával hozta a szervezőknek az az elképzelése, hogy a tévéjátékok a dokumentum- és oktatási filmek már hagyományos versenye mellett megszervezzék a tv-híradókat, a gyermekfilmek és a kontakt-műsorok találkozóját is. Az új versenykategóriák közül legtöbb tanulsággal a híradók versenye szolgált. Nem mintha különös élményben volna része annak, aki tíznapos késéssel tekint meg tíz, egyenként félórás adást, tehát valójában majd tucatnyi variációt egy témára, de a portorozi szakembereket érdekelte, hogyan is hat, milyenné lesz egy-egy esti híradó a napi(kép-)hír varázsának és erejének hiányában. A látott híradók alapján, azt hiszem, nyíltan kimondhatjuk: elké-

pesztő, különösen híradóink film-eseményanyaga. Minősége és mennyisége tekintetében is. Ha leszámítjuk a különböző értekezletekről szóló beszámolókat, kiderül, hogy híradóinkban egyszerűen nincs filmbeszámoló és -összefoglaló, holott pontosan erre kellene alapozni az adást.

A fesztiváli sorsolás úgy akarta, hogy a május 9-e és 15-e között sugárzott híradók közül éppen a Győzelem-napi került bemutatásra, tehát egy olyan napé, amikor többnyire alkalmi jellegű rendezvények vannak. Erről természetesen valamennyi stúdióink beszámolt, egyesekben még a háborús dokumentumfilm-anyag is előkerült, mások a leszerelésről szóló kommentárral kezdték az adást. Egyszóval volt napihír, pergően, jól indult a híradó, de a legfontosabb hazai és külpolitikai események ismertetése után már kongott az ürességtől. Noha alig volt érdekes filmanyaguk, arra csak három szerkesztő gondolt (köztük az újvidéki magyar híradóé is), hogy bemutassa az aznapi amszterdami szállodatüzet. A példát azért említem, mert minden bizonnyal éppen az *esemény* iránti közömbösség híradóink legnagyobb hiányának egyike, a sablonosság pedig már csak következmény. Híradóinkban elképzelhetetlen, hogy egy művelődési eseményről, egy jó bemutatóról, filmről szóló riport megelőzze a legérdektelenebb gazdasági vonatkozású jelentést is. Rövid filmriportok, színes életképek pedig úgyszólván nincsenek, a kommentárokat leginkább nem filmekkel, hanem számokkal telezsúfolt telopokkal illusztrálják. Arról már nem is beszélünk, hogy híradóink munkatársai az eseményeket nem mondják, márpedig a televíziós hírközlésnek a rádióéval szemben ez lenne a legfőbb varázsa, hanem olvassák, sokszor persze rossz hangsúllyal, hadarva vagy éppenséggel vontatottan, arra azonban ügyelve, hogy minél ritkábban tekintsenek a kamerába. Ennélfogva a tévéhíradó nem „beszélget” a nézővel, hanem csak merev hírközlésre vállalkozik. Televízióhíradóink zsurnalizmusa, nyelve, műfaji sokoldalúsága, sajnos, még nem alakult ki, többnyire a rádiótól és az újságtól kölcsönzött módszerekkel dolgozik, s nyilván ez a legfőbb hibája is.

A legkiegyensúlyozottabb mezőnye a dokumentumfilmek kategóriájának volt. Nem kis meglepetésre, hiszen még tavaly is éppen e műsorok versenyében tapasztaltuk a legnagyobb műfaji tarkaságot, belegyömöszöltek a híradófilmekből kezdve az interjúkon, riportfilmekben és útirajzokon keresztül egészen a helyszíni közvetítésekig mindent. A műfaj határai természetesen nehezen vonhatók meg teljes pontossággal — sőt, mint a legtöbb tévés műfajnál, számos irányban tágíthatók —, de ezúttal csak két olyan alkotást láttunk, amely a maga nemében értékes produkció ugyan, de nem e műsorok versenyébe tartozott. Az egyik éppen újvidéki produkció, Stevan Stanić rendező Henry Moorrról készített portréfilmje, amely inkább az ismert angol szobrász arcélét rajzolta meg, mintsem azt a már sokkal inkább dokumentumjellegű témát: hogyan fejlődnek Moor szobrai a klasszikustól az absztrakt formákig. Ezzel szemben a ljublja-

naiak már említett filmje, Az ausztriai népszámlálás című, továbbá a Priština-i Televízió az olaszországi albánokról, valamint a belgrádiaknak a Vladičin Han környéki földcsuszamlásról felvételzett alkotása több tekintetben is egészen kiváló tévés produkció. Nem sokkal maradt alul a szarajevóiaknak az a dokumentumfilmje, amelyet a még Vuk Karadžić nyelvét beszélő hercegovinai nyelvszigeteken élő emberekről készítettek, akiket szinte aszketikus életmódra kényszerítenek a kemény hegyi viszonyok.

Úgy érzem, hogy a bemutatott dokumentumfilmeknek egy közös vonásáról is lehet beszélni: a rendezők kompozíciós érzékéről. A dokumentumfilmek szerzői úgy látszik mind nagyobb műgonddal válogatják meg témáikat, s arra törekcszenek, hogy az apró részleteket nagyítsák ki, tegyék hangsúlyossá. Megfigyelhető az a tendencia is, hogy elsősorban jelentős politikai és gazdasági eseményekről készítsenek ilyen produkciókat.

Az ausztriai népszámlálást is elsősorban az a megvalósított szándék dicséri, hogy napi aktualitással bíró kérdéssel foglalkozik, szinte krónikaszerű megjelenítést adja mindannak ami az osztrák kormány népszámlálási rendelete után történt Karintiában. Valóságghú és hiteles viszont azért, mert nincsenek benne hatásvadászó jelenetek, sőt éppen ellenkezőleg, a teljes tárgyilagosságra törekcszik. Nemcsak a szlovén kisebbséget szólaltatja meg, hanem a törvényt előkészítő osztrák minisztert is. Tárgyilagossága teszi, hogy magáról a népszámlálásról e film nem szól, de a beavatatlan néző előtt sem lehet kérdéses annak kimenetele.

Ratko Ilić belgrádi rendező Földcsuszamlás című alkotását is az dicséri, hogy nem a látványra törekcszik, nem spektakuláris filmet akar készíteni a mozgó földről eltűnő házakról, hanem plasztikus közelképekben mutatja, hogyan nő egy-egy repedés a házon, hogyan feszülnek a gerendák s hogyan élük át a tragédiát e házak tulajdonosai. Talán épp ilyenkor legnehezebb a rendezőnek végsőkéig tárgyilagossnak maradni, nem elragadtatni magát a látvánnyal.

Ha a tévéjátékok kategóriájáról beszélünk, minden elfogultság és részrehajlás nélkül először Vicsek Károly Fekete glóbuszáról, az újvidéki stúdió első magyar nyelvű tévéfilmjéről kell szót ejteni. A véletlen közrejátszása folytán az idén Portorožban három, a Cseh Károly vallatásával rokon témára épülő tévéjátékot láthattunk, ami összehasonlítási lehetőséget ad.

Itt Portorožban immár harmadszor látom e filmet, s ilyenkor leginkább már csak a hibák bújnak elő. Előjönnek azok is, de még mindig a film szuggesztivitása hat erősebben. Vicsek ott éri tetten az adai tanító-forradalmárt, ahol őt az étellel leginkább szembesíteni lehet, embert jellemző mozaikokból (lehetne belőlük több is) építi fel e különös portrét. Vicsek filmjében a situációk végig kiélezettek, a hős mindig rendkívüli erejű konfliktusokba kerül, állandó veszélyben forog, de konfliktusai

többnyire a belső történés síkján jelentkeznek, s ezzel a lélektani helyzet válik a film motorjává, az minden izgalom forrása. Vicsek nyilván tudatosan választotta ezt az utat, s következetes is e lélektani sík hangsúlyossá tételében, ami végül is dramaturgiai funkciót kap. Többnyire ugyanis kicsiny térformákat választ, ahol a történet izgalma összesűrűsödhet, és a néző maximálisan koncentrálni rá. A cselekmény fő színtere a színész arca, azon keresztül láttatja a lelki történéseket.

A tévédramaturgia szabályai szerint (a játékfilmhez viszonyítva) a tévéfilmekben több a párbeszéd, és kevesebb a cselekmény. Vicsek mintha azt is bizonyítaná, hogy ez a szabály sem örök érvényű, hiszen filmjében a kép dominál a szöveggel szemben, arányokat változtat a kép javára, hogy ezáltal is még filmszerűbbé tegye művét. Metaforikusan ábrázol, s ezt ő maga költői dokumentum-stílusnak nevezi, mi pedig egyfajta költői realizmusnak érezzük. Vicsek ugyanis a „képzelettől is gazdagabb valóságot” hozza be filmjébe.

Horán Sztefanovszki és Szlobodán Unkovszki a vasutas vallatása című tévéfilmje a Vicsekétől expresszívabb, harsányabb színekkel festett, de sajnos szölamosabb is, míg a belgrádiak Siniša Panić—Sava Mrmak A bűntény ideje című alkotása azért kelt bennünk némi hiányérzetet, mert hasonló jellegű filmeket tucatszámra láttunk. Nem szabad azonban elvitatni tőle a kiváló színészi alakításokat, elsősorban Stevo Žigon, Miša Žutić és Petar Božović játékát, valamint a kitűnő operatőri munkát. E film azt boncolgatja, hogyan lesz Tanasije Dinić az első világháború néphőséből a második világháború egyik legnagyobb hazaárulójává. Sok vita folyt a film értékeiről, bár véleményem szerint radikálisan újat tévéművészetünknek nem hozott. Sajnos a Čorković-regény, a Stojan Mutikaša irodalmi adaptációja sem, bár Aleksandar Jevđević rendezőnek köszönve ez a mű több egy irodalmi szöveg pusztá fényképénél. A rendező munkáját kell kiemelni Krešo Golik A lövés című alkotása kapcsán is, melynek izgalmas sztorija van, de kár, hogy már a film közepén a néző számára minden probléma megoldódik, s kissé érdektelenné teszi a szerelmi háromszög kibontakozásától a bírósági felmentő ítélet meghozataláig tett utat.

Elsősorban a jó rendezések dicsérik az idei tévéfesztivál drámai műsorának a versenyét. Viszont nagyon hiányoztak a mai tárgyú alkotások, különösen akkor, ha tudjuk, hogy a belgrádi és zágrábi stúdióknak az év folyamán teljes ciklusa futott mai problémákra készült művekből. Ezzel szemben csak a ljubljanaiaknak volt a fesztiválon mai témájú, sajnos nem túl sikeres tévédrámájuk.

Ritkán beszélünk tévés alkotásaink nemzetközi fogadtatásáról, a külföldi stúdiók és tévéállomások filmeink iránti érdeklődéséről. Az idei fesztivál kilencven külföldi vendége közül ötvenen vásárolási szándékkal is érkeztek. Valamivel több mint száz filmet tekintettek meg az üzleti

vetítés folyamán, ezek közül hetvenháromat megvásároltak. Tekintettel arra, hogy egy-egy alkotást több ország is megrendelt, a fesztivál után stúdióink összesen 159 kópiát küldenek külföldre. Érdekes lesz megnézni, kik a jugoszláv tévéfilmek vásárlói. Svédország 27, a Szovjetunió 26, Csehszlovákia 13, Spanyolország 11, Magyarország, Lengyelország, NSZK és Románia 10—10 filmet rendelt meg. A további sorrend: NDK, Norvégia, Irán, Franciaország, Olaszország, Anglia és Törökország. Itt voltak Líbia és Irak képviselői is, akik később küldik majd el megrendelésüket. Legnagyobb üzleti sikere a szarajevói stúdió, Ivan Matić forgatókönyve és rendezése alapján készült, *Nő a szentképről* című tévéfilmjének volt, amelyet 9 ország rendelt meg, majd a szkopjeiek *Kása* című animációs-rajzfilmje következik, mely Portorožból hét országba utazik. Itt meg kell jegyezni, hogy Dragoslav Markovićnak ez az alkotása a montreux-i szórakoztató televíziós filmek idei versenyén második díjat nyert, s már ott több mint harminc ország megvásárolta. (Talán egy zárójeles mondatot megérdemelne az, hogy ennyi versenykategória ellenére a Jugoszláv Televízió eddig legnagyobb nemzetközi sikert aratott filmjének az itthoni fesztiválon nem volt versenylehetősége, s így csak az üzleti vetítésen mutatták be.)

Vicsek filmjének sikeréről tanúskodik, hogy bár nem is szerepelt az eladásra kerülő filmek jegyzékén (a film közvetlen a szemle előtt készült el), négy ország, Magyarország, Olaszország, Svédország és Norvégia már Portorožban megvette, az NSZK-val, Franciaországgal, a Szovjetunióval, Romániával és Finnországgal pedig folynak a tárgyalások.

BORDÁS Győző

T Á J É K O Z Ó D Á S

KASS JÁNOS FEJEI

Az itteni olvasó főleg könyvkészítői és illusztrátori tevékenységét ismeri, mellyel már számos nemzetközi elismerést szerzett a magyar könyvkiadásnak. A könyv térben hozzáférhetőbb médiuma vezethet be bennünket abba az alkotói világba, mely egy formailag végső tökélyre levezetett mértani test, a gömb alakú *fej* dimenzioná-

lis, anyagszerű megjelenítéséhez vezet. A papír korlátozott síkjáról átlépünk a valóságos térbe, vagyis egy nyelvi metamorfózis fázisainak lehetünk szemtanúi Kass János fejsorozatánál.

Már korai rajzainál, illusztrációinál is különös gonddal és érdeklődéssel tekint az emberi fejre, illetve annak arcrészére: „Szellemi elődei közt a realista-ceruzájú, gazdag-testű asszonyokat, kidudorodó izomzatú férfiakat, életerős